

О. Я. Гнидюк

кандидат педагогічних наук,
начальник ад'юнктури – старший науковий співробітник
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ АД'ЮНКТИВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена проблемі підготовки здобувачів освітньо-наукового рівня ад'юнктив Національної академії Державної прикордонної служби України (НАДПСУ). Автором проаналізовано стан української освітньої системи. Виокремлено основні проблеми зазначеної підготовки. Проаналізовано наукові праці вітчизняних вчених, що вивчали проблематику функціонування аспірантури та докторантури в Україні. Автор здійснив аналіз нормативно-правової бази, оскільки в Україні створено Національне агентство з якості вищої освіти, документами якого нині керуються заклади вищої освіти та вищі військові навчальні заклади.

У меті наукової статті сформульовано пріоритетне завдання дослідження – виділення педагогічних умов формування науково-дослідницької компетентності ад'юнктив НАДПСУ.

З метою виокремлення й обґрунтування згаданих педагогічних умов автор подала визначення науково-дослідницької компетентності ад'юнктив НАДПСУ (здатність виокремлювати й обґрунтовувати актуальні наукові проблеми, а також проводити компіляцію цих проблем для обраного наукового дослідження, здійснювати наукові процедури аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування та ін., втілювати отримані результати у практику та формулювати необхідні наукові висновки та рекомендації).

Основними педагогічними умовами дослідниця вважає: забезпечення високої якості підготовки ад'юнктив завдяки кваліфікованим науково-педагогічним кадрам; забезпечення співпраці між вищими військовими навчальними закладами та ЗВО України, а також із Регіональними управліннями прикордонної служби, прикордонними загонами та відділами; активну участь ад'юнктив у наукових конференціях, семінарах, тренінгах тощо.

Авторка проаналізувала зміст кожної педагогічної умови, а також сформулювала висновки зі здійсненої наукової роботи. У висновках публікації подано результати дослідження та перспективи подальших наукових розвідок.

Ключові слова: ад'юнкти, підготовка, освітньо-науковий рівень, педагогічні умови, науково-дослідницька компетентність.

Постановка проблеми. В українському суспільстві освітня система потребує модернізації, причому на рівнях загальноосвітньої школи, вищої школи, а також аспірантури з докторантурою. Нам імпонує думка українського бізнесмена, педагога, автора багатьох книг В. Співаковського, який стверджує, що стан освіти, її мета та завдання відображають амбіції держави [7]. Врахування сучасної ситуації засвідчує, що принаймні у системі вищої освіти з'явилися амбіції щодо підготовки фахівців за освітньо-науковим рівнем «аспірантура». Загальноприйнятим фактом в Україні є те, що пріоритетним завданням вищої школи є теоретичне навчання студентів, курсантів за обраною спеціальністю, проте у такій структурній складовій частині закладу вищої освіти (далі – ЗВО), як аспірантура, зокрема за педагогічним профілем, ключовим завданням є підготовка таких кадрів, які у подальшій професійній діяльності зможуть здійснювати процес навчання, тобто

стануть представниками науково-педагогічного складу, а також займатимуться написанням дисертаційної роботи.

Нові пріоритети у секторі безпеки й оборони України та у Державній прикордонній службі вимагають нових підходів до підготовки науково-педагогічних кадрів у Національній академії Державної прикордонної служби України (далі – НАДПСУ), здобувачів освітньо-наукового рівня ад'юнктив за різними спеціальностями [4; 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженні проблематики функціонування ад'юнктури, перспектив її розвитку першочергово ми звернули увагу на нормативно-правовий фундамент її існування. Це і Закон України «Про вищу освіту», і Постанови та накази [4; 5]. Нормативно-правова база створюється в усіх освітніх системах світу, щоб, до прикладу, визначитися з метою, завданнями, правилами здобуття відповідних освітніх рівнів.

Серед науковців, які присвятили свої праці проблемам підготовки докторів філософії в Україні, – Л. Антонюк [5], В. Бахрушина [1], М. Зайцев [8], Г. Капосльоз [8], А. Корецький [8], Д. Лук'яненко [5], А. Наливайко [5], Я. Столярчук [5], О. Шевченко [5], П. Щипанський [8] та багато інших.

Мета роботи. Головною метою цієї роботи є визначення й обґрунтування педагогічних умов формування науково-дослідної компетентності ад'юнктів НАДПСУ.

Виклад основного матеріалу. Завдяки євроінтеграційним процесам в українській системі вищої освіти у НАДПСУ спроектовано освітні-наукові програми, за якими здійснюється підготовка ад'юнктів. У запропонованому дослідженні ми хочемо звернути увагу на проблему формування науково-дослідницької компетентності ад'юнктів, оскільки завдяки саме цьому різновиду компетентності забезпечується реалізація і наукової, і педагогічної діяльності згаданих фахівців.

Низка наших праць була присвячена сутності та змісту науково-дослідницької компетентності, проте немає окремих досліджень щодо тих педагогічних умов, які мають значення для формування згаданої вище компетентності [2]. Нами сформульовано визначення науково-дослідницької компетентності здобувачів освітньо-наукового рівня: *здатність виокремлювати й обґрунтовувати актуальні наукові проблеми, а також проводити компіляцію цих проблем для обраного наукового дослідження, здійснювати наукові процедури аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування та ін., втілювати отримані результати на практиці та формулювати необхідні наукові висновки та рекомендації* [3].

Загальновідомим фактом є те, що у педагогічній системі існує чимало педагогічних умов, як необхідних, так і достатніх. За свідченням результатів наукових досліджень, необхідно зробити акцент на певних умовах, і відбудеться активізація відповідних процесів.

Складність підготовки здобувачів полягає в багатьох аспектах, таких як побудова ідеальної «наскрізної» підготовки, врахування вимог Національного агентства з якості вищої освіти, відповідність змісту підготовки усім компетентностям спеціальності і т. д.

З урахуванням наявних наукових праць (статей, монографій, дисертацій, тез тощо), нами виокремлено такі педагогічні умови формування науково-дослідницької компетентності:

– *забезпечення високої якості підготовки ад'юнктів завдяки кваліфікованим науково-педагогічним кадрам;*

– *забезпечення співпраці між вищими військовими навчальними закладами та ЗВО України, а також із Регіональними управліннями прикордонної служби, прикордонними загонами та відділами;*

– *активну участь ад'юнктів у наукових конференціях, семінарах, тренінгах тощо.*

Щодо першої педагогічної умови – *забезпечення високої якості підготовки ад'юнктів завдяки кваліфікованим науково-педагогічним кадрам*, – то стосовно підготовки здобувачів освітньо-наукового рівня йдеться про існування певної наукової традиції – наукової школи.

Від наявності наукових шкіл у закладах вищої освіти, зокрема у ВВНЗ, залежить розв'язання проблем загальнодержавного масштабу, оскільки наступність поколінь у науковій галузі свідчить про її розвиток і про розвиток соціальних інститутів суспільства.

Таким чином, забезпечення першої педагогічної умови формування науково-дослідницької компетентності ад'юнктів прикордонної служби – це формування наукового потенціалу НАДПСУ. Зазначений потенціал є основою освітньо-наукового середовища навчального закладу, адже не кожного представника науково-педагогічного складу можна залучати до підготовки здобувачів освітньо-наукового рівня.

Головним завданням ад'юнктури НАДПСУ є підготовка таких науково-педагогічних кадрів, які є готовими до професійної діяльності за сучасних ринкових умов, є конкурентоспроможними, здатні сприяти процесам реформування прикордонного відомства, здійснювати якісну підготовку в подальшій діяльності майбутніх офіцерських кадрів прикордонної служби.

Таким чином, у процесі становлення та функціонування ад'юнктури НАДПСУ слід раціонально використати інтелектуальний потенціал представників науково-педагогічного складу. На них покладено завдання щодо високого рівня підготовки ад'юнктів.

Змістом другої педагогічної умови є *забезпечення співпраці між вищими військовими навчальними закладами та ЗВО України, а також із Регіональними управліннями прикордонної служби, прикордонними загонами та відділами.* Сутність цієї умови полягає у забезпеченні теоретичної підготовки ад'юнктів із практичною сферою.

Сучасне суспільство майже спроектувало нову освітню систему, оскільки відчувало у цьому потужну потребу. Те, що відбувається нині, як-от досягнення в інформаційному просторі, нові соціальні комунікації, поява нових ринків і загалом зміна економічної моделі, сприяло утворенню нових промислових технологій, нових соціальних статусів і ролей і, врешті-решт, нових технологій навчання. Без тісного зв'язку між практикою та теорією неможлива якісна підготовка здобувачів усіх рівнів освіти.

По відношенню до ад'юнктів НАДПСУ, дидактичний принцип, за яким було сформульовано нашу другу педагогічну умову – зв'язок теорії

з практикою, є надзвичайно актуальним. На наш погляд, це певним чином забезпечує зворотній зв'язок, між науковими теоретичними дослідженнями у НАДПСУ та професійною діяльністю військовослужбовців-прикордонників, між органами та підрозділами охорони державного кордону, між теоретиками і практиками тощо.

Варто наголосити на тому, що значущість наукових досліджень, а також педагогічної діяльності, до якої також готують ад'юнктів НАДПСУ, буде зведена до мінімуму, якщо вони не матимуть практичної користі та сформульованих практико-методичних результатів для прикордонного відомства. За таким принципом відбувається розвиток потужних світових освітніх систем, увага до підготовки майбутніх науковців у західному суспільстві величезна, оскільки держава здійснює т. зв. «супровід» науковців, здатних принести користь суспільству. Кожен науковець є цінним для соціуму високого рівня розвитку.

Ще однією складовою частиною другої педагогічної умови формування науково-дослідницької компетентності є взаємодія між ВВНЗ і ЗВО України. Цей компонент педагогічної умови можна пояснити таким чином: варто забезпечити взаємодію між зазначеними вище закладами освіти, оскільки частина їх належить до правоохоронних і військових інститутів держави, а частина – до цивільних. Проте існування єдиного інформаційного соціального простору не дозволить ні НАДПСУ, ні будь-якому іншому навчального закладу бути ізольованим у своєму функціонуванні. Взаємодія покликана проектувати нові освітні технології, знаходити відповіді на актуальні питання як освіти, так і суспільства загалом, а також проектувати нові вектори розвитку відомства, навчального закладу тощо.

Щодо наступної педагогічної умови, *активної участі ад'юнктів у наукових конференціях, семінарах, тренінгах тощо*, то тут вирішуються декілька важливих проблем. Забезпечується включення ад'юнктів у процес активної наукової діяльності, а участь у заходах на кшталт конференцій, семінарів, тренінгів дає змогу задовольнити такі соціальні потреби, як потреба у спілкуванні (обміні думками, інформацією), отримання реального досвіду науково-дослідницької діяльності. Ад'юнкти отримують досвід публічних виступів щодо висвітлення результатів власних досліджень, адекватного сприйняття критики своєї діяльності. Водночас відбувається зростання рівня мотивації до проведення науково-дослідницької роботи, з'являється потреба щодо здійснення змін у соціальних інституціях суспільства, отримання нового соціального становища, зокрема переміщення зі статусу офіцера у статус офіцера-дослідника-науковця.

Подані вище педагогічні умови не належать до категорії «педагогічних відкриттів», проте

пояснити нашу наукову позицію можна таким чином: у сучасному суспільстві втрачено статус елітарності знання, оскільки воно стало загальнодоступним. Необхідно усвідомити, що освітня система у будь-якому сучасному соціумі зазнає незворотних змін, зокрема зміни статусу викладача, оскільки інформація міститься у різному вигляді на інтернетівських сторінках, а браузері полегшують доступ до неї. Викладання нині перетворюється на суб'єктивний варіант подачі інформації, яку легко знайти, але не кожен здатен зрозуміти. Водночас не кожен викладач здатний виконати такі ключові педагогічні вимоги, як засвоєння здобувачами освіти знань, відтворення і відпрацювання знань, умінь і навичок.

Висновки і пропозиції. Можна констатувати, що підготовка здобувачів освітньо-наукового рівня ад'юнктів НАДПСУ має на меті формування нового покоління з адекватним широким науковим світоглядом, ціннісними переконаннями, рівнем загальнолюдської та наукової культури, рівнем зрілості щодо забезпечення реформістських змін у прикордонній службі.

Список використаної літератури:

1. Бахрушин В. Зауваження та пропозиції щодо проекту положення про порядок підготовки фахівців ступеня доктора філософії та доктора наук в аспірантурі (ад'юнктурі) та докторантурі вищих навчальних закладів (наукових установ). *Освітня політика : портал громадських експертів*. 2015. URL: <http://education-ua.org/ua/draftregulations/358->.
2. Гнидюк О.Я. Дидактичні особливості формування науково-дослідницької компетентності ад'юнктів національної академії державної прикордонної служби України. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : збірник наукових праць / гол. ред. Г.П. Шевченко. Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. Вип. 5 (92). С. 51–58.
3. Гнидюк О.Я. Сутність науково-дослідницької компетентності ад'юнктів державної прикордонної служби України. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 18. Т. 1. С. 113–115. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/18/part_1/18-1_2019.pdf.
4. Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII «Про вищу освіту» (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. С. 2716. Ст. 2004.
5. Лук'яненко Д.Г., Наливайко А.П., Антонюк Л.Л., Столярчук Я.М., Шевченко О.Л. Про принципи та модель підготовки докторів філософії (PhD) в університеті : Презентація матеріалів робочої групи КНЕУ ім. В. Гетьмана. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних*

- досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2018. № 2 (63). URL: <http://www.slideshare.net/LukianenkoDG/ss-41450398>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)». *Офіційний вісник України*. 2016. № 29. С. 13. Ст. 1164. Код акта 81513/2016.
7. Спиваковский В. Образовательный взрыв. МУВЦ «Гранд-Экспо», 2011. 436 с.
8. Щипанський П., Корецький А., Капосльоз Г., Зайцев М. Організація підготовки докторів філософії у країнах Європейського Союзу та Україні: стан, тенденції, перспективи. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2018. № 2. С. 136–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpcvsd_2018_2_24.

Hnydiuk O. The pedagogical conditions of forming the scientific research competence of the adventures of the state border service of Ukraine

The article is devoted to the problem of preparation of applicants for educational and scientific level - graduate student of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. The author analyses the state of the Ukrainian educational system. The main problems of the mentioned preparation are highlighted. The scientific works of national scientists, who studied the problems of functioning of postgraduate and doctoral studies in Ukraine, are analysed. The author analysed the legal framework, since the National Agency for Higher Education Quality was established in Ukraine, the documents of which are now managed as institutions of higher education and higher military educational establishments.

The purpose of the scientific article is to formulate the priority of the research – to identify the pedagogical conditions for the formation of the scientific competence of the graduate student of National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine.

In order to distinguish and justify the mentioned pedagogical conditions, the author submitted the definition of scientific competence of National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine graduate student (ability to isolate and justify current scientific problems, as well as to compile these problems for the selected scientific research, to carry out scientific procedures of analysis, to synthesize, to analyse and others, translate the findings into practice and formulate the necessary scientific conclusions and recommendations).

The main pedagogical conditions of the researcher were formulated as follows: ensuring high quality of graduate student training through qualified scientific and pedagogical staff; ensuring cooperation between higher military educational establishments and the Defence Directorate of Ukraine, as well as with the Regional Border Guard Offices, border units and departments; active participation of associates in scientific conferences, seminars, trainings, etc.

The author analysed the content of each pedagogical condition, and also formulated summarizing the conclusions of the performed scientific work. The results of the study and the prospects for further scientific research are presented in the conclusions of the publication.

Key words: *graduate student, training, educational level, pedagogical conditions, research competence.*